

text DANICA KOVÁŘOVÁ

maria topolčanská

— AKADEMIE VÝTVARNÝCH UMĚNÍ SE POD JEJÍM VEDENÍM MĚNÍ V INSTITUCI PŘÁTELSKOU A OTEVŘENOU VŮČI ČLENŮM AKADEMICKÉ OBCE I ZAHRANIČNÍM VLIVŮM. REKTORKA AVU V ROZHOVORU PŘIBLIŽUJE SVÉ VIZE I PROBLÉMY, JIMŽ AKADEMIE ČELÍ.

MARIA TOPOLČANSKÁ

Architektka a pedagožka pocházející z Bratislavy, která byla na sklonku roku 2021 zvolena historicky první rektorkou Akademie výtvarných umění v Praze (pro období 2022–2026). Na této škole předchozích pět let učila na katedře teorie a dějin umění. Ve výuce, ve které stále pokračuje, vyznává kolektivní otevírání a akcentuje téma bydlení v současných městech i politický rozměr architektury, zejména klíčové pojmy práce, právo, domov. V minulosti pracovala na nezávislých edukativních a výstavních projektech v galeriích, vedla také vlastní architektonickou praxi. Aktivní je v akademickém výzkumu, mezi lety 2018 a 2022 např. vedla výzkumný tým AVU podílející se na evropském projektu Advancing Supervision in Artistic Doctorates, je členkou ELIA Artistic Research Working Group v Amsterdamu. Je spoluautorkou knih *Undoing Supervision* (2022), *Bratislava: Atlas sídlisk 1950–1995* (2012), *Moderné a/alebo totalitné v architektúre 20. storočia na Slovensku* (2013) anebo pedagogického zinu *Fake Cities True Stories* (2012).

Když jsem hledala informace o vaší dosavadní kariéře, zjistila jsem, nakolik je spjata s architekturou i architektonickou praxí. Očekávala bych tedy, že spíše se stanete rektorkou UMPRUM nebo ČVUT. Jak došlo k tomu, že jste se před dvěma lety postavila právě do čela AVU?

Jednoduše: v té době jsem tam pracovala. Když to vezmu popořadě, do Prahy mě přivedla láska. Přestěhovala jsem se za svým partnerem, který je rodilý Žižkovák. Já jsem v Bratislavě měla dobré akademické místo na Slovenské akademii věd, Češi mě znali jako zahraniční oponentku, kritičku. Dlouho jsme proto zvažovali, kdo za kým se budeme stěhovat. Nakonec jsem tedy dala výpověď, prodala všechny věci, byt a uzavřela veškerou historii. V Praze jsem celé tři čtyři roky byla nezaměstnaná cizinka. Potom jsem našla uplatnění v Archipu (*soukromá vysoká škola architektury, pozn. red.*) a před pěti lety byla přijata na AVU, na prestižní katedru teorie a dějin umění. Měla jsem učit současnou architekturu a současnou městskou kulturu. K rektorským volbám mě nominovala studentská komora školního senátu jako protiváhu dosavadním prorektorům, kteří kandidovali. To cením. Škola má být pro studenty.

I jako rektorka stále učíte. Jak těžké je skloubit úkoly manažerské s profesorskými?

Ty polohy v sobě vnitřně moc neodlišuji. Byla jsem v minulosti mimo jiné i nezávislou kurátorkou, věnovala se architektonické praxi, to všechno ke mně patří. Zdá se mi, že jsem pořád relativně stejná. Podle mě je důležité neklást si jednoduché otázky a to říkám i studentům. Být manažerkou se stále učím. Rozlišuji, kdy je neúspěch způsoben tím, že něco neumím, a kdy je dán mou snahou vést školu měkce, nepaternalisticky... feministicky, chcete-li. Tedy že ty takzvané standardní „skills“ ani umět nechci. Nejsem a nebudu pán v saku. Jako učitelka jsem doufám zůstala stále stejná. To by vám spíš řekli studenti.

Já sama jsem do manažerské šéfredaktorské pozice nastupovala zdola, jako běžná redaktorka. Takže vím, jak důležitá je v té chvíli důvěra, proudící oběma směry.

Rektorkou jsem se stala dost náhle, až překvapivě, jak pro okolí, tak pro sebe. Moje plány a zkušenosti byly jiné. Na škole jsem původně založila odbory a byla zvolena jejich předsedkyní. Zajímaly mne podmínky pracujících i studujících. Také jsem byla zvolena do akademického senátu, kde rezonovaly mé postoje, a navíc mě vždycky zajímal systém vzdělávání, veřejná pedagogika. Z řadové učitelky, kolegyně a členky akademické obce jsem se za jedny prázdniny, během nichž jsem se rozhodla, že výzvu přijmu, stala kandidátkou na rektorku. Změny se odehrály tak rychle, že jsem ani neměla čas je racionálně analyzovat. S manželem jsme seděli na benzinové pumpě v Davli a on mě opatrně přesvědčoval, ať kandidaturu přijmu. Silným protiargumentem byl ale rigidní systém školství, korupce. Podstatná pro mě však byla důvěra ve mě vložená, ta mě vlastně přiměla kandidovat. Měla jsem důvěru studentů, po zvolení jsem pak musela získávat i důvěru vedoucích pracovníků AVU. Přece jenom jsem neměla zkušeností, jako kdybych bývala předtím prodělkankou nebo prorektorkou.

Jakým týmem jste se obklopila? Učinila jste v organizaci akademie nějaké změny?

Zvolena jsem byla na začátku prosince a nastupovala prvního února. Odečtete-li si vánoční a novoroční volno, na sestavení týmu jsem měla extrémně málo času. Na AVU funguje zvláštní systém: rektor je volen

jen se svou samostatnou vizí, nemusí představovat celý svůj tým. A já jsem žádný tým záměrně neměla, šla jsem do toho sama. Jsem nesmírně ráda, že mé současné kmenové prorektorky, které jsem oslovila, aby se staly členkami mého týmu, rychle souhlasily, protože souzněly s mými programovými představami a změnami. Neznaly jsme se předtím osobně, dala jsem na doporučení. Měla jsem představu, že to budou ženy aktivní ve svých profesích, s praxí úspěšných umělkyní a znalostí chodu různých uměleckých škol, které tím pádem chápou a cítí, co je pro současné umění důležité. Zároveň bylo pro mne důležité, aby s nominací souhlasil stávající prorektor, vzhledem k jeho renomé, přehledu na scéně a kontinuitě. Mám skvělou novou kancléřku. Ponechala jsem si kvestora. A jako rektorka mám také výbornou tajemnici. S tímto týmem jsem začínala. Postupně jsme doplňovali tým o další mezípoziční podporu férového zacházení, uměleckého výzkumu či vedení dílen.

Mohla byste přiblížit program, s nímž jste ve volbě uspěla?

Je postaven na jednoduchém východisku a třech cílech. Oním východiskem je, že role rektorky je také jen mezípoziční, není to top manažerka rozpočtově nezávislé instituce. Veřejná vysoká škola je ekonomicky extrémně závislá na financích stanovených ministerstvem, tedy vládou. Základní vizí tedy bylo vyjednání lepších vnějších podmínek pro řízení AVU. V tomto ohledu se nám podařilo díky solidárnímu tlaku čtyř uměleckých škol získat pro tento rok pro AVU kompenzaci přes pět a půl milionů korun na vyšší standard mezd, zejména těch v ateliérové a teoretické výuce, které byly hodně nízké.

Kromě toho mám v programu tři hlavní cíle mířící dovnitř školy. Prvním je zlepšit komfort toho, jak se ve škole organizujeme, ať už na úrovni ateliéru, pracoviště, rektorátu, nebo celé školy. Vždy mě zajímaly formy shromažďování a rozhodování lidí. Druhým cílem je věnovat péči rovnováze života a práce, hledat, jaký je v tomto ohledu evropský standard vysokých škol. A třetím je cíl zvýšit vliv všech vyučujících a studujících na řízení školy. Akademická samospráva by měla víc participovat na veškerém dění, i když je těžší hledat shodu napříč celou školou.

Mohla byste uvést konkrétní změnu nebo novinku, kterou jste s týmem již stihla zavést?

Byla jsem rozhodnuta začít dělat změny hned, ne je jen plánovat na později, i když by to znamenalo větší míru improvizace nebo nutnost pozdějších korekcí. Novinkou rozhodně je, že AVU už téměř dva roky nezveřejňuje žádný inzerát o volném pracovním místě bez konkrétní výše mzdy na té pozici v korunách vztažené k plnému úvazku. Je to velká změna dosavadní praxe – a přitom takový detail! Doposud se v inzerátech psalo, že nabízíme přátelské prostředí, ale tajila se mzda, kterou z vágních vnitřních předpisů vysokých škol nešlo odvodit. Zároveň jsem od minulého akademického roku začala mzdy vedoucích pedagogických a výzkumných pozic, dokonce i těch administrativních, vztahovat k hranici důstojné mzdy v Praze. Podmínky pro to vyjednávat neustále.

Navíc jsme jako komunita pod tlakem situace přes milion korun získali z naší první profesionální aukce umění na podporu stávkujících studujících z ukrajinských škol.

Atmosféru na AVU již nyní určitě ovlivnilo nové odborné pracoviště rektorátu na podporu genderové rovnosti, inkluze a diversity. Učíme se poskytovat všem odbornou podporu a mediaci konfliktů dřív, než by chování lidí ve škole přešlo do systematického ubližování a omezování druhých. >

Došlo i ke generační obměně v organizaci akademie?

Chci, aby AVU zůstala mnogogenerační školou, a snažím se, aby nejmladší, nejstarší i střední generace měly svůj hlas. Lidí se nedělí na staré a mladé, ale na schopné a neschopné. Znáám spoustu pitomých a zkorumpovaných mladých. „Generační obměna“ je klišé. Výukové prostory máme různorodé, digitální i dílenské. Svě týmy vysíláme na zahraniční akademie a fakulty, aby se nechaly inspirovat zajímavými modely. Zjistila jsem, že je to daleko efektivnější než vysílat jen jednotlivce. Radíme se s jinými evropskými školami, například poměrně velkou skupinu doktorandů a doktorandek jsme vyslali do norského Trondheimu. Když vyjedou v týmu, zpětný vliv na školu je větší, a navíc konektivní. Nejde jenom o to, vidět, jak věci fungují jinde, ale také získat odstup, pohled zvenčí k systémům nastaveným ve vlastním „domě“.

Vaše síťování se zlepšuje i směrem do zahraničí. Odráží se to nejen na počtu zahraničních zájemců o akademickou práci, ale také zájemců o studium a studujících?

Úměra čím víc zahraničních vyučujících, tím víc zahraničních studentů nefunguje automaticky. Rozhoduje kvalita, ne kvantita. Počet zahraničních studentů u nás dramaticky narostl v souvislosti s válkou na Ukrajině, hned v prvním týdnu války jsme nabídli kapacitu pro padesát ukrajinských studentů a v různých semestrech jsme jich přijali pětadvacet. Doufám, že část z nich na akademii dostuduje v běžném režimu. Pomohli nám ještě víc takzvaně rozkopnout dveře a prakticky i ideově si definovat, co je to multikulturní škola. Takže my jim pomáháme, ale také oni pomáhají AVU.

Více než dva roky byl připravován program vzdělávání v anglickém jazyce Art in Context, který byl spuštěn letos na podzim, se začátkem akademického roku. Poprvé máme zahraniční vedoucí ateliéru na AVU po celý rok, konkrétně jsou to dva Britové, John Hill a James Lewis. Vedoucí ateliéru je teď i mexická umělkyně Jimena Mendoza a hostující vedoucí ateliéru Maruša Sagadin, slovinská umělkyně působící ve Vídni. Všichni přichází z jiných scén – ti z ukrajinských akademií i ti z Londýna či Vídně – nám pomáhají být mnohem zajímavější kosmopolitní školou než doted.

Co dalšího nově zvyšuje atraktivitu studia na AVU?

Dobře namíchaný kolektiv vyučujících, kteří pokračují v činnosti, a zhruba patnáct nových osobností, které prošly konkurzy na vyučující umění i teorie. Ve vědeckém a uměleckém výzkumu na AVU vůbec poprvé probíhají najednou dva mezinárodně otevřené konkurzy na prestižní postdoktorské pozice. To zásadně mění atraktivnost školy. Poprvé také rozdělujeme šestileté studium volného umění na bakalářský a následně magisterský stupeň s hodnocením prostřednictvím kreditů. Z evropského pohledu tak budeme srozumitelnější školou.

To mi připomíná nastavení Fakulty humanitních studií...

V umělecké radě mám záměrně i společenskou vědkyni Petru Ezzeddine z Fakulty humanitních studií UK, která se zabývá migračními vlnami, otázkami genderu a zdánlivě stojí mimo umění. To všechno jsou ale témata, která v umění teď velmi rezonují. Když se tvorba našich pedagogů a studujících umělců spojí s teorií a praxí v jiných disciplínách, můžeme dojít k novému poznání. Umělecká praxe může přispívat k výzkumu různých společenských témat a k pochopení krizí.

Je pro vás každodenní komunikace s mladou generací inspirativní?

Jistě. Hledám něco jako myšlenkové spojení. Sama jsem ve výuce

k současnosti velice kritická, nacházet motivaci pro studenty znamená nacházet motivaci i sama pro sebe. Snažím se jejich náhledu na svět porozumět, ne se vůči nim vymezovat. Na rozdíl od mé střední generace přicházejí mladí lidé na školu už velmi skeptičtí. Správně například pozorují, že za třicet čtyři let od sametové revoluce se nezačalo stavět moc kvalitní bydlení, developerské modely jsou komerční a jiné koncepty chybějí. Třicet let nevyvíjíme a v praxi nezkoumáme bydlení. Všude v Evropě ano. To mladí vidí. Mám se na ně zlobit?

Jako první rektorka AVU musíte uvažovat i politicky, nejenom akademicky. Jste homo politicus?

Jistě. Politické diskuse byly a jsou u nás doma běžné. Vnímám svět především politickým prizmatem. Jak také jinak? Je snad nějaká profese, které se politika netýká? Zároveň vnímám, že součástí mé práce je nyní veřejná služba a že mám zodpovědnost. Třeba vůči poskytovatelům financí. Covidová výuka, energetická krize, kritika nynějšího stavu školství i čerstvé škrtky v něm, to všechno nás, rektory a děkany českých vysokých škol, přimělo víc se navzájem kolektivně koordinovat a být jednotní v komunikaci směrem nahoru. Tento akademický rok bude hodně náročný. Mé heslo, s nímž jsem kandidovala, zní „tvrdost nahoru, radost dolů“. Tak se o to pokouším. Na akademii si pěstujeme autonomii, zároveň jsme ale závislí na rozhodování dotyčných ministerstev a institucí. Balancovat v takovém poli veřejné sféry není jednoduché. Málokdo například ví, že čtveřice uměleckých škol – AVU, AMU, JAMU a UMPRUM – sdílí jednu část rozpočtu na vysoké školy (4 %), kterou si dělíme podle počtu studujících.

Když se vydáváte na pravidelnou konferenci rektorů, v čem zastáváte nejodlišnější postoje od ostatních kolegů?

Jsem otevřenější. Nejsem příznivkyně diplomacie ve stylu, že vám někdo šlape na nohu, vy to víte, on to ví, ale nic neřeknete. Navrhuji víc se ozývat a také to dělat. Myslím, že mé názory se odlišují i v tom, jak chápeme solidaritu, která by se napříč vysokými školami měla šířit, přestože naše zájmy jsou různé. Do velké míry mě v přístupu inspirovala dlouholetá rektorka islandské akademie v Reykjavíku, nejvíc ale prorektorka akademie ve Stockholmu Ellen Røed. Ta mi hodně pomáhala, často jsem s ní věci konzultovala, i když naše modely financování, podmínky provozu i vysokoškolské zákony se liší. Bergen, Vídeň, Barcelona, tam všude mám dobré kontakty. Mnohdy s nimi nacházím stejnou řeč snadněji než v našem česko-slovenském prostředí, kde si základní, střední i vysoké školství žádá podle mne kompletní reformu.

Během kandidatury jste zmiňovala, že pro vás prioritou bude také výstavba nové budovy akademie.

Nezmiňovala. Naopak jsem ji zpochybňovala. Tyto předchozí plány jsem musela zmrázit, protože momentálně jsme rádi, že máme na základní provoz. Energetická krize zařadovala, náklady skokově vzrostly. Přeskládali jsme rozvrhy, omezili jsme hodiny, během kterých jsou ateliéry otevřeny, zvláště v zimním semestru se tak hodně ušetří na elektřině i vytápění. Omezujeme se v režimech i tím, že některé prostory nebo kancelářská místa nouzově sdílíme, něco se dá řešit hybridním střídáním s home office. Sama jsem zastánkyně čtyřdenního pracovního týdne.

Vlastní kampus AVU má a je nutno ho pochopit, zrevidovat, dodělat. Na to je potřeba čas, soustředění a peníze. Zatím ale jen hasíme aktuální problémy. Třeba „šetřící balíček“. Pokud se začne šetřit na školství,

Hledám něco jako myšlenkové spojení. Sama jsem ve výuce k současnosti velice kritická, nacházet motivaci pro studenty znamená nacházet motivaci i sama pro sebe.

neudržíme pak krok s podobnými institucemi ve světě, kde chápou, že investice do vzdělávání a kultury patří ke společenským prioritám.

Co pro vás osobně znamená váš slovenský původ? Uvažujete, že se na Slovensko jednou vrátíte?

To nevím. Dohodli jsme se s manželem, že to je otevřené, kdy a kde budeme žít. Ve skutečnosti jsem napůl Bulharka. On je částečný Ukrajinec. Slova jako původ chápeme dost obezřetně. Uvědomuji si, že jsem se odřízla už několikrát. Poprvé, když jsem odešla do Barcelony, nejprve studovat a po získání doktorského titulu i pracovat jako architektka. Na Slovensku jsem vyhrála architektonickou soutěž, ale když jsem viděla, jak to dopadá, co znamená být na Slovensku praktikující architektkou, začala jsem tam působit jako teoretická na akademické úrovni. Než jsem v Čechách získala občanství, kontrolovali mě z cizinecké policie. Pokud nejste zaměstnaná nebo za sebou nemáte nějakou instituci, jste nikdo. Možná i takové zkušenosti vyloučení mi nyní pomáhají řídit velkou instituci.

Nacházíte v programu čas na své osobní zájmy?

Chráním si své soukromí. Ve volném čase zůstávám ráda doma, což mám společné se svým manželem. Asi to bude znít banálně, ale koupili jsme takovou velkou zahradu nedaleko Prahy. Nic tam pořádně není. Slabá elektřina, dvě nedokonalé přípojky vody. Máme tam malou chatičku, kam jezdíme vypnout. Doslova, vypínáme telefony, zavíráme počítače. V létě se tam v podstatě na celé prázdniny přestěhujeme a do školy z tohoto ráje dojíždím. Oba máme rádi opakující se rituály. Já beru do ruky knihu, manžel nedělá vůbec nic. Každý den stejný, chodíme do hospody na obědy. Tradicí se stal už i náš červencový výlet do Kutné Hory na festival Creepy Teepee, pokaždé také sledujeme automobilový závod 24h Le Mans, fandíme Iron Dames, Tour de France, slunce. Manžel se otužuje ve studené vodě a já klestím křoví.

Z toho hádám, že ráda řídíte. Je to tak?

Ne. Jezdím dvacetiletým Fiatem Seicento, pokud je to nutné. Do práce jezdím tramvají. Z Karlína to teď mohu vzít po nové Holešovičské lávce. Ještě než vejdu do hlavní budovy akademie, zastavím se tady na zahradě a pozoruji, jak se tu ráno mění během roku světlo. Dokonce si to pravidelně fotím. **CS**

**quick reply****Máte svoji módní uniformu?**

V podstatě streetwear. Doplněný několika odlišnými prvky. Kvalitní denimová sukně a kalhoty. Černá taška od Vivat život. Několik triček. Nemám toho moc, nosím ráda totéž bez velkého přemýšlení.

Rutina. Rituál. Pohodlí. Musí to být pohodlné. Ráda si všude sedám na zem. Taky máme psa, který na mě skáče.

Jaký český nebo slovenský umělec vás v poslední době pozitivně překvapil?

Všichni, co se teď přihlásili ve velké vlně konkurzů na vedení třetiny ateliérů AVU. Překvapili mě už tím, že tak relevantní umělkyně a umělci vůbec chtějí dnes a tady učit umění. Mnohé jsme nemohli do práce na škole vzít a bylo mi to fakt líto. Mohli by skvěle učit kdekoli na světě, naše školy jim ale dávají málo příležitostí to ukázat.

Co jste si naposledy namalovala, napsala nebo načrtla do diáře?

Je tam třeba „pozor na čas mezi rozhodnutím instituce a očekávanými výsledky“. Prodleva mezi tím, kdy už vím, co je potřeba udělat jinak, a vyjednáváním souhlasu lidí, je dlouhá. To zpoždění je ale čas, který spolu potřebujeme zažít a o tu školu se argumenty pít.